

## TÜRK MÜZİK TERİMLERDEN *AYALGU* SÖZCÜĞÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ\*

Arş. Gör. Dursun ÜNÜVAR\*\*

**Özet:** Çalışmamızda ayalgu sözcüğünün geçtiği kaynaklar ve bu kaynaklarda nasıl kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak sözcük, köken bilimi açısından incelenmiş ve sözcüğün Türk diline ait olduğu kanıtlanmıştır. Bu araştırmalar sonucunda ayalgu sözcüğü üzerinden Türk müzik nota yazımının milat öncesine dayandığı ve sözcüğün Türk dilinin Oğuz, Sibiryaya ve Karluk gruplarında varlığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Ayalgu, Türk Lehçeleri, Müzik Notası, Moğolca, Müzik.

### HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE WORD OF *AYALGU* FROM TURKISH MUSIC TERMS

**Abstract:** : In our work, we have been able to identify the sources and how they are used in these resources. In addition, the word has been examined from the point of view of origin, and it has been proven that the word belongs to the Turkish language. As a result of these researches, the writing of the Turkish musical notation was based on before christ due to "ayalgu" word and its existence in Oğuz, Siberia and Karluk groups which are as Turkish dialects was determined.

**Keywords:** Ayalgu, Turkish Dialects, Musical Note, Mongolian, Music.

#### 1. Giriş

Bilinen tarihte yazıyı ilk kullanan Sümerlerdir. Yazının kullanılmasıyla birlikte bilgi "toplanabilir, iletilebilir, saklanabilir" duruma gelmiştir. Yazıdan önceki devir tarih öncesi olarak bilinir. Tarih öncesi devirlerde sözlü anlatım ile nesilden nesile kültür, bilgi ve deneyimler aktarılmıştır. Müzik de hem sözlü hem de yazılı iletişimle insanlık tarihinin başlangıcından bu yana varlığını sürdürmektedir.

Hüseyin Saadettin Arel Sümerler, Babiller ve Mısırlıların musiki yazısını kullandıklarını, Aramiler ve Süryanilerin bu yazıyı geliştirdiklerini, M. Ö. 5. yüzyıl öncesinde Yunanistan'da nota yazısının kullanıldığını ve söz konusu notaların alfabe notası olduğunu, yani seslerin harflerle gösterildiğini belirtir (Ergişi, 2008: 6).

Müzik ve nota yazısının diğer toplumlardaki tarihine kısaca değindikten sonra çalışmamızın konusunu da içine alan Türk nota yazımının tarihine, Türklerin yazı geçmişiyle birlikte kısaca değinmek gerekir.

---

\* Bu çalışma 13-15 Nisan 2016 tarihleri arasında Kazakistan'ın Türkistan vilayetinde gerçekleştirilen 5. Uluslararası Bilim, Spor ve Kültür Kongresi'nde sözlü olarak sunulan bildirden genişletilerek makale haline getirilmiştir.

\*\* Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

Türklerin en eski belgeleri 687-692 yılları arasına ait olan Çoyr yazıtıdır. Türkiye’de “altın elbiseli adam” olarak bilinen Esik Kurganında gümüş kadehlerden birinin üzerinde Köktürk harflerine benzer 24 harften oluşan bir yazı bulunmaktadır. O. Süleymanov ve N. Atsız bu yazı üzerinde okuma denemeleri yapmıştır. Bu yazının Türklere ait olduğu kesinleşirse hem kurganın Türklere ait olduğu kesinleşir hem de Köktürk yazısının geçmişi M. Ö. 5-4. yüzyıla dek eskiye gider (Ercilasun, 2007: 46). Ayrıca Sümer tabletlerinde alıntı olduğu tespit edilen ve bu alıntı kelimelerin 169 tanesinin Türk diline ait olduğu Osman Nedim Tuna tarafından ispatlanmıştır.

Görüldüğü üzere Türklerin yazı ile ilişkisi bilinen tarihteki yazıyı ilk kullanan kavim olan Sümerlere kadar götürülebilirken nota yazımı ile ilgili ilk kayıtlar İslamiyet’in kabulüne rast gelmektedir. Türk müzik tarihinde Farabînin, nazariyat olarak ilk kabul edilen, eski Yunan felsefecisi Pisagor’dan etkilenecek yazdığı Kitab-ı Musiki’ül Kebir (Müzik Kitabı) eseri bilinmektedir. Farabî’den sonra İbn-i Sina’nın (980-1037) Kitabü’ş-şifa (Şifa Veren Kitap) adlı eserinde müzik üzerine yazılar olduğunu bilinmektedir.

Türklerde nota yazımının 11. yüzyılda kayıtlara geçmesi Türklerin müzikle geç tanıştıkları anlamına gelmez. Her ne kadar daha önceki dönemlerde şu an için yazıyla tespit edilmiş bir Türk nota yazısı bulunmasa da Türklerin dini, askeri ve sosyal törenlerde müziği kullandıkları bir gerçektir. Nitekim Türk destancılık geleneğinde destan anlatıcılarının kopuz, kuray gibi müzik aletlerini destan anlatımında kullanmaları ve destan anlatma geleneğinin en eski Türk topluluklarından bu yana varlığını sürdürmesi Türklerin müzikle olan ilişkisinin Türklerin var oluşuna kadar götürülebileceğinin kanıtıdır. Müzikle hayatın her alanında iç içe olan bir toplumun da kendisine has bir nota yazısının olmasını beklemek son derece yerinde olacaktır. İşte biz bu çalışmamızda bilinen en eski Türk musikisi yazısı olarak nitelendirilen *ayalgu* terimini ele alacağız.

## 2. Ayalgu Teriminin Kaynaklardaki Yeri

Çalışmamızda ele aldığımız *Ayalgu* terimi Türk müzik tarihinin Hazırlık ve Oluşma dönemi içerisinde yer alır. Hazırlık ve Oluşma Dönemine ait bilgilere eski Çin kaynaklarında rastlanmıştır. Han ve Hun devirlerinin Türk hanedanlarının saraylarında ve hatta Çin haricinde kalan Kaşkar ve Buhara gibi kültür merkezlerinde, İslamiyet’ten önceki müzik kültürünün seviyesini gösteren belgelere yer verilmiştir. Bu sayede, Klasik Türk Müziğinin tarihini milattan önceki asırlardan başlatmanın ve Yüksek Orta Asya kültürünün oluşmasında Türklerin oynadığı rolü saptamanın ve yine bu etnografik malzeme sayesinde İslamiyet’ten önce Türk saraylarındaki müzik toplulukları, Türk askeri müzikası ve birçok eski Türk sazları hakkında fikir sahibi olmanın mümkün olduğu ileri sürülmüştür.

Orta Asya’da *ayalgu* olarak adlandırılan bu sistem, Çinde Tang sülalesi döneminde *Yanyue banziPu* nota sistemi olarak adlandırılırken, daha sonra bu sisteme *Gong chePu* sistemi denilmeye başlamış ve varlığını 20. yüzyılın başına kadar devam ettirmiştir. Bu sistem günümüzde Japonya’da kullanılmaktadır (Hidayet-Ekrem, 2012: 116).

Türklerin notayı ilk kez ne zaman kullandıklarına dair kesin bilgi bulunmazken, bestelen eserlerin çok az bir bölümünün özellikle İslamiyet sonrası bölümlerin kayıt altına alındığını görmekteyiz. XIII. yüzyılda, Çağatay Türkçesinde *ayalgu* adı verilen (eski) Orta Asya Müzik Yazısı hakkında bilgiler bulunmaktadır.

13. yüzyılda yazılmış, tam adı *Tansukname-i İlhani Der Ulum-ı Fünun-ı Hitai* olan Farsça eserde, *ayalgu* terimi için yazıldığı düşünülen kısım aşağıda aynen verilmiştir. Kitaptaki bu kısmı vermeden önce söz konusu kısımda yer alan bilgilerin *ayalgu* terimi için yazıldığını gösteren bir bulgunun olmadığını belirtelim.

*“Hitaylılar’ın musiki ilminde büyük ustalıkları vardır ve aşağıda anlattığımız olay; bunlardan sadece biridir:*

*Çalgı çalan, daha önceden bilmediği bir şarkıyı veya gazeli sazla çalmak isterse, birkaç gün talim etmek zorundadır. Hitaylılar, bu talim için öyle bir kaide icat etmişler ki, öğrenci hiç duymadığı bir eseri bu yolla öğrenir.*

*Üstadlar her ses için belirli bir şekil kabul etmişlerdir. O şarkı ve gazeli okuyan üstad, her sese öğrencinin öğrenmesi için bir şekil koyar. Öğrenci şekle bakınca hangi ses olduğunu bilir, saz ile çalar. Üçüncü çalışmada tamamen öğrenmiş olur. Besteyi düzgün yanlışsız ve tereddütsüz bir şekilde icra eder. Bu işi bilenlerden biri yanına öğrencisini almış, memleketin ileri gelenlerinin huzurunda çalmış ve herkesi şaşırtmış ve o toplantıda hazır bulunan bestecilerle müzisyenler hayret etmişlerdir. Hitaylıların bütün sanatlarda ve ilimlerde bu şekilde birçok usulleri, incelikleri vardır... Ben bunların pek azını öğrenebildim” (Ünver, 1939).*

Murat Bardakçı *Türk Notasıyla Kıraat-ı Musiki* (Mart 1995) adlı yazısında Türk kavimlerinin bilinen ilk notasını *Ayalgu* olarak verir ve bu notadan sadece yukarıda belirttiğimiz *Tansukname-İlhani Der Ulum-ı Fünun-ı Hitai* adının taşıyan, 13. yüzyılda yazılmış Farsça bir kitapta bahsedildiğini iddia eder.

Türklerin İslamiyet’i kabulü ile birlikte tanıştıkları Arap alfabesi, beraberinde Kindi notasını da getirir. 10. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan büyük Türk bilgini Farabi, Kindi’nin *Ebced* notasını kullanmıştır. Aynı dönemlerde Kuzey Çin’de yaşayan Hitay Türklerinin adına *Ayalgu* dedikleri kendilerine has bir nota yazısı geliştirip kullandıklarını eski kaynaklardan öğreniyoruz. Bu nota düzeni şimdi kullandığımız nota sistemlerinden farklıdır. Karahitayların (1124-1211) Neyi, Orta Asya’da eskiden beri kullandıklarını ve hatta onu tıpkı bir yan flüt gibi çaldıklarını Gıyaseddin Nakkaş Hoca’nın Seyahatnamesinden okuyoruz.

Anadolu sahasında oluşturulmuş Doğu Türkçesi sözlüğü olan *Abuşka Sözlüğü'nde* *ayalgu* maddesi “ahenk, hoş ses” olarak tarif edilmiş ve Sedd-i İskenderi, Ferhad u Şirin, Mağzen-i Mîr Haydar, Hayretü'l Ebrar ve Lisanü't- Tayr eserlerinde *ayalgu* sözcüğünün geçtiği beyitlerden örnekler verilmiştir (Güzeldir, 2002: 59).

*Dictionnaire Turk-Oriental'*de *ayalgu* sözcüğü “bülbülün ötmesi ya da kalbi büyüleyen melodi gibi hoş ve tatlı müziğin notasında gördüğümüz medda, yani uzatma şeklindeki işaret” olarak tanımlanmıştır (Courteille, 1870: 90).

Zhang Yao-tzu'nun (2011) araştırmalarına göre, *Santai* ve *Hui-bo Yue* gibi müzik melodileri, arka planında içki sofrası olan müzik ve dans melodileridir. Bu müzikler, Orta Asya müziğinden menşeleşen müziklerdir ve bu orta Asya müzikleri içerisinde *Ayalgu* müziği de yer almaktadır (Hidayet-Ekrem, 2012: 43). Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lügat-i Çağatayi ve Türki-i Osmanî'sinde* (1888:45) yer alan *ayalgu* maddesinde müzik yazısı manasında “nagamat (nağme), nota, ahenk, ton, ö leng” olarak izah edilmiştir. “Nağme, güzel, uyumlu ses, ezgi, melodi”ye verilen isimdir (Devellioğlu 2007:796).

Bahaeddin Ögel'in *Türk Kültür Tarihine Giriş* adlı kitabının 9. cildinde yer alan *Türk Ses, Melodi ve Musiki Sözlüğü'nde*, *ayalgı*, *ayalgu* ve *ayalgulama* gibi maddelere yer verilmiştir:

*Ayalgı, ayalgu*: - *Ayalgı*: (*Teleüt, Kırgız*): 1) Sesin tonu ve düzeni. 2) Güzel ses. 3) Bülbülün ötmesi. - (*Kırgız*): Söz ve üslub: “Özününg, sözününg *ayalgısı*”: (*Radlof, Wb.*, s. 213).

*Ayalgu*: (*Çag. Budagov, s. 175*) : 1) Musikide geçiş, ritm, modülasyon, şarkı, bülbül ötüşü, melodi, güzel ses. 2) Müzikte ton işaretleri: (A. eser, a. yer).

*Ayalgıla-ma*: (*Teleüt*): Koro halinde şarkı söyleme: (a. yer) – *Ayat-ma*: (*Kızıl, Kys*): (Krşl. *Ayalgı, ayalgu*): Sesini yükseltme, şarkı söyleme (a. eser, I, s. 214). Krşl. *Mog-Kalmuk*: *Ays*: Ses, ton melodi: (*Ramstedt, Kalm. Wörth.*, s. 46). (Ögel, 1991: 446).

Ahmet Say Müzik Sözlüğü çalışmasında *ayalgu* sözcüğünü, “Orta Asya Türk boylarının Orta çağda kullandığı müzik yazısı (notasyon).” şeklinde tanımlar (Say, 2002).

Hasan Bey Hadi *Türkçe Etimolojik Sözlük* (2010:1137) adlı çalışmasında *ayalgu* maddesine de yer vermiş ve kelimenin Türk diline ait bir kelime olduğunu söylemiştir:

*Ayalgu* 1. ses, ahenk, nağme 2. güzel, hoş ses, güzel sesle söylemek (Hadi, 2010: 1137).

*Çığatay Azerbaycanca Sözlük'te* *ayalgu* sözcüğü “Avaz, aheng, nağme, sirud.” anlamlarında verilmektedir (Hadi, 2005: 24).

Emine Gürsoy Naskali ve Muvaffak Duranlı tarafından hazırlanan Altayca-Türkçe Sözlükte *ayalgu* maddesi yer almıyor ancak *ayalga* maddesi yer almaktadır: *Ayalga*: 1. şart 2. etki 3. önem 4. tarz (Gürsoy Naskali ve Duranlı, 1999: 31). Verilen anlamlardan dördüncüsü müzikle ilgili olabilir.

Hakasca-Türkçe Sözlükte de *ayalgu* maddesi yer almamaktadır ancak *ayalgı* maddesi geçmektedir: Ayalgı: 1. rıza, razılık, tasvip 2. düşünce, fikir 3. anlam, mana 4. özellik, içerik (Gürsoy Naskali, 2007: 58). *Hakas-Oris Söztik* çalışmasında ise ayalgı sözcüğü, 1. anlam; önem, mana. 2. Mizaç, karakter, doğa, yapı. 3. özellik. 4. Malikane, yurtluk. 5. niyet, amaç, kesin niyet. 6. rıza, onay, uzlaş, mutabakat; düşünce birliği.” anlamlarında verilmektedir (Subrakovoy, 2006: 39).

*Gadumu Türkmen Dilinin Sözlüğü* adlı çalışmada *ayalgu* sözcüğü, “*aydyjynu* ve *bülbülün sesi, avazı*” anlamında geçer (Aşurov, 2013: 71).

Tuva Türkçesi Sözlüğünde *ayalga* ve *ayalgalıg* sözcükleri şu şekilde geçer: ayalga: 1. Beste, 2. Şive. ayalgalıg: Besteli (Arıkoğlu ve Kuulor, 2003: 8).

İslam Ansiklopedisinin 33. cildinde (s. 208) *ayalgu* kelimesine Şeyh Süleyman el-Buhari, Radloff ve Gazimihal gibi müelliflerin “nota” anlamını ekledikleri ve günümüzde rastlanan müzikal sesle o sesin görsel yazı sembolü olan notanın eş anlamlı kelimeler gibi yorumlanması şeklinde bir terim karışıklığına sebebiyet verdikleri belirtilmiştir (Agayeva, 2012: 208).

Ayalgu sözcüğü Moğalcada da vardır. Ferdinand D. Lessing’in *Moğolca – Türkçe Sözlüğü’nde* ayalgu, ayalgula-, ayalgutay sözcükleri için şu açıklamalar yapılmıştır:

*Ayalgu / АЯЛГУУ / ayalgü is.: melodi, nağme, ezgi; ses perdesi, ses ahengi; makam; oynak şarkı, kıvrak makam; vurgu; telaffuz, ağız, aksan, şive, lehçe; nida, ünlem; kelime, söz – abhu: vurgulu bir biçimde heceleri uzun ve üstüne basarak söylemek, vurgulamak, --gargahu: nağme veya melodi çıkarmak, ezgi söylemek aman -: ağız, diyalekt; söyleyiş, telaffuz, salburi --: dal şive, ağız, alt diyalekt.*

*Ayalgula- / АЯЛУУЛАХ / ayalülah geçl. f.: ahenkli sesler çıkarmak, mırıldanmak, ezgilemek, terennüm etmek; bir müzik aleti çalmak, --n dagulahu: ahenkli bir şekilde şarkı söylemek, --n ungsihu: ahenkli bir şekilde okumak; ilahi okumak, dagu –hu: bir melodiyi, nağmeyi veya ezgiyi mırıldanmak ya da söylemek.*

*Ayalgutay / АЯЛГУУТАЙ / ayalgütay sf. ezgili, ahenkli, ritimli; ezgisi veya ahengi olan, melodik (Lessing, 2003: 38).*

### 3. Köken Bilimi Açısından Ayalgu Sözcüğü

Bir sözcüğün özellikle de terim olarak kullanılan bir sözcüğün köken bilimi açısından hangi dile ait olduğunun açıklanabilmesi, söz konusu terimin menşei hakkında bazı ipuçları verir; ancak unutulmamalıdır ki, bir terimin ait olduğu dil, tek başına, o terimin göstergesi olduğu şeyin terimin ait olduğu dilin kullanıcıları tarafından icat edildiğini göstermez.

Bir terim köken bilimi açısından incelenirken; 1. diğer dillerde terimin karşılığı olarak kullanılan herhangi bir terimin olup olmaması, 2. varsa diğer dillerde kullanılan terimlerin o

dillerde ilk ne zaman kullanılmaya başlandığı ve 3. bir dilde bir şey için hangi terimlerin kullanıldığı tespit edilmelidir. Daha iyi anlayabilmek için *bilgisayar* terimini örnek verelim.

Bilindiği üzere *bilgisayar* sözcüğü Türkiye Türkçesine ait, bilgi ve say-ar sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Bu sözcüğün Türkçe olması bilgisayarın Türkler tarafından icat edildiği anlamına gelmez. Bu tarz teknolojik aletlerin menşei Türkiye olmasa bile adlarının Türkçeleştirmesi, dil politikası ile ilgili bir durumdur. Diğer bir taraftan Türkiye’de bilgisayar teriminin yanında computer ve PC gibi alıntı sözcükler de kullanılmaktadır. Üstelik Türkiye Türkçesi hariç diğer Türk lehçelerinde bilgisayar için computer sözcüğünün varyantları kullanılmaktadır. Computer sözcüğü sadece Türk Dünyasında değil bilgisayar kullanan veya bilgisayarın varlığından haberdar olan bütün toplumlarda varlığını sürdürmektedir. Bu örnekte de görüldüğü üzere bilgisayar sözcüğünün diğer dillerde karşılandığı terimlere bakarak da bilgisayarın Türkler tarafından icat edilmediği anlaşılabilir. Çalışmamızda ele aldığımız ayalgu teriminin de köken bilimi açısından incelenmesi bu terimin göstergesinin menşei hakkında bilgi verecektir.

*Ayalgu* sözcüğünün geçtiği kaynakları tespit edip çalışmamızda göstermiştik. İlk bakışta ayalgu sözcüğünün Türk dilindeki ünlü uyumlarına uyduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Türk dünyasında kelimenin ayalgu, ayalgı, ayalga görünümünde tespit edilmesi kelimenin Türk diline ait olduğunun göstergesidir. Ancak bu göstergeler tek başına yeterli değildir. Terimin Türk diline ait olduğunu sözcüğün kökeninden yola çıkarak gösterelim.

*Ayalgu* sözcüğünün kökeni ay+ Moğolcada, “1. ünlem. Acıma, sempati, endişe. 2. Ses, gürültü. 3. Sınıf, tabaka, tür; söz bölümü, kelime türü.” anlamında kullanılmaktadır. Türk dilinde ay- “söylemek” eylem kökünün var olduğunu biliyoruz. Ancak ad olan ay+ sözcüğünü Moğolcada tespit edebiliyoruz. Türk dilinin ağızları araştırıldığında ay+ sözcüğünün varlığının tespit edileceğini düşünmekteyiz. Moğolcada ay+ sözcüğünün ikinci anlamı kelimenin gelişimi açısından ilerlememizi sağlar. Ay+ ad kökünün üzerinde Türk dilinde çok az da olsa görülen addan ad yapan ++ eki gelmiş ve aya sözcüğü türemiştir. aya sözcüğü, “1. ünlem. Vah! Eyvah! 2. ses, nağme, ezgi, melodi, telaffuz, söyleyiş.” anlamlarında yine Moğolcada kullanılmaktadır. Aya ad gövdesinin üzerine ise Türk dilinin en eski dönemlerinden bu yana işlek bir şekilde kullanılan addan eylem türeten +IA- eki getirilmiştir. Ayala- eylemi “1. gezmek, seyahat etmek. 2. Mırıldanmak, şarkı söylemek. 3. uymak, uygun hale gelmek, uyumlu ve ahenkli olmak.” anlamlarında Moğolcada görebiliriz. Son olarak, ayala- eylemi üzerine eylemden ad türeten -gI+ eki getirilerek ayalgu sözcüğü ortaya çıkmıştır. -gI+ ekinin eklenmesiyle ayalagu şeklini alan sözcüğü kaynaklarda tespit edemesek de, ayala- eylemine -gI+ ekinin eklenmesiyle son hecedeki a sesinin düşüp, sözcüğün ayalgu

olarak varlığını sürdürdüğünü tespit edebiliyoruz. Ayalgu sözcüğü hakkında yaptığımız köken incelemesini şu şekilde gösterebiliriz:

ay+ > aya+ > ayala- > ayalagu\* > ayalgu+.

Görüldüğü üzere ay+ kökünden başlayarak eklenen eklerin işlevleri ve eklerin eklenmesiyle oluşan sözcüklerin anlamları tutarlılık göstermekte ve sözcüğün Türk dili kuralları çerçevesinde gelişim gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

#### **4. Sonuç**

Ayalgu sözcüğü hakkında elde edilen verilerden şu sonuçlar çıkarılabilir:

1. Ayalgu sözcüğünün, Türk dilinin Sibiryaya, Oğuz, Çağatay gibi kollarında var olmasından ve köken bilimi açısından da Türk diline uygun olmasından dolayı Türk dili kökenli olduğunu söyleyebiliriz.

2. Ayalgu sözcüğünün köken bilimi açısından incelenmesinde Moğolcadan yararlanılması ve Moğolcada bu sözcüğün varlığını sürdürmesi, söz konusu terimin İslamiyet'in kabulünden önceki zamanlarda da var olduğunu göstermektedir. Bu durumda Murat Bardakçı'nın da belirttiği gibi Türklerin bilinen en eski notası veya nota yazısına *ayalgu* diyebiliriz.

3. Sözcük anlamı olarak ayalgu müzikte kullanılan bir terim olmasının yanında, o müziğin nota yazısı ve ton işaretleri için de kullanılmıştır. Özellikle *Dictionnaire Turk-Oriental* adlı çalışmadaki anlamıyla ayalgu sözcüğünün nota yazısı olabileceği düşünülebilir.

4. Dunhuang müzik notalarının temelini Göktürk dönemi Kuça merkezli Orta Asya müzik notalarının olduğu ve Kuça müziği nota sisteminin Türklerin nasıl adlandırdıkları meselesinde ise Türkçe ayalgu müzik teriminin bir çıkış noktası olabileceği Nurhaniye Hidayet Ekrem tarafından Dunhuang Müzik Notaları adlı çalışmada belirtilmiştir (Hidayet Ekrem, 2012). Biz de Dunhuang müzik notalarının temelinde *ayalgu* notasının yer alabileceğini düşünmekteyiz.

### KAYNAKLAR

- Arıkoğlu, E., Kuular, K. (2003.) *Tuva Türkçesi Sözlüğü*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aşurov, A. (Ed.) (2013). *Gadymy Türkmen Diliniň Sözlügi*. Aşgabat.
- Bardakçı, M. (Mart 1995). *Türk Notasıyla Kıraat-ı Musiki*. İstanbul: Focus Dergisi.
- Courteille, P. M. P. D. (1870). *Dictionnaire Turk-Oriental*. Paris.
- Devellioğlu F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügad*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Efendi, Ş. S. (1881). *Lügat-i Çağatayi ve Türki-i Osmani*. İstanbul: Mehran Matbuası.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergişi, F. (2008). *Türk Müziğinde Nota (lama) Sisteminin İncelenmesi*. Afyonkarahisar (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gürsoy Naskali, E., Butanayev, V., İsina A., Şahin E., Şahin L., Koç A. (2007). *Hakasca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürsoy Naskali E., Duranlı M. (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güzeldir, M. (2002). *Abuşka Lügati* (Giriş-Metin-İndeks) Erzurum (Atatürk Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi).
- Hadi, B. H. (2010). *Arın Türkçe Etimoloji Sözlük*.
- Hadi, B. (2005). *Çığatay Azerbaycanca Sözlük*. Tebriz.
- Hidayet Ekrem, N. (Eylül 2012). *Kök Türk Dönemine Ait Orta Asya Müzik Notaları*. Ankara, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, c. 9, S. 3, ss. 25-108.
- Hidayet Ekrem, N. (Mart 2012). *Dunhuang Müzik Notaları, Ankara, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. c. 9, S. 1, ss. 101-159.
- Lessing, D. F. (2003). *Moğolca- Türkçe Sözlük* (çeviren: Günay Karaağaç), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş IX*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Say, A. (2002). *Müzik Sözlüğü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Subrakovoy, O. V. (2006). *Hakas-Orıs Söstitik*. Novosibirsk: Navka.
- Tuna, O. N. (1977). *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünver, A. S. (1939). *Tansukname-i İlahani Der Ulum-ı Fünun-ı Hitai*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- İslam Ansiklopedisi 33. cilt URL:  
<http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=qyalgu&-find=+ARA+> 07.04.2016.